

Яковенко Р. В.

Кіровоградський національний технічний університет

ТРАНСФОРМАЦІЙНА ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ, ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Дослідження ролі людського фактору в економіці, як вважають окремі економісти, мають бути вільними від суб'єктивних оцінок. Інша точка зору полягає в тому, що головним напрямком сучасних економічних досліджень повинна бути об'єктивність, оскільки політичні та соціальні оцінки постійно проникають в економічні дослідження. Деякі дослідники також вважають, що взагалі небажано перетворювати політекономію в об'єктивну науку. Це означало б, що дослідження мають бути байдужими до вивчення економічних проблем [1, С.7]. Однак невіддільність сучасної економічної теорії від господарської практики та прикладних наукових напрямів, виникнення перспективних міждисциплінарних напрямів наукового пошуку, вимагають нових підходів до аналізу цієї проблеми. Так, трансформація теоретико-економічного пошуку та поширення нових інституціональних положень, супроводжує реальні зміни в процесах сучасного господарювання.

Процеси гуманізації виробництва та усієї сфери суспільних відносин невід'ємно пов'язані з усвідомленням проблем людського розвитку, їх розуміння є рисою, властивою кожній конкретній особистості, тому у випадку аналізу сукупності людей слід ураховувати думки та потреби усіх членів людської сукупності, об'єктивізуючи, таким чином, вимоги та результати наукового дослідження. Етап нагромадження проблем розвитку людського потенціалу здійснюється на основі кількісного аналізу наявних фактів, що отримуються шляхом статистичних спостережень та спеціальних підрахунків, але обов'язково з урахуванням якісної, нематематичної складової – людського сприйняття, емоцій, почуттів, досвіду, рівня виховання, поваги до чужого рівня освіти тощо.

Визначальною продуктивною силою сьогодення є інтелект. За роки незалежності Україна втратила значну частку інтелектуального потенціалу, а

економічні реформи призвели до суттєвої еміграції творчої та наукової еліти. Відсутність матеріальної бази та відповідних кадрів загальмували темп науково-технічного розвитку України, відкинули її набагато років назад порівняно навіть із країнами-сусідами. Такий стан справ ускладнив продовження процесу комплексної автоматизації промислового виробництва та хімізації народного господарства. Сучасний стан економіки України характеризується низьким рівнем використання наявного інтелектуального потенціалу, проте відбулось усвідомлення суспільством його визначної ролі у сучасних трансформаціях.

Визначальним чинником відтворення людського потенціалу є рівень доходу, очікування отримання майбутніх доходів, спроможність індивіда до управління структурою власного споживання протягом різних часів, амплітуда відхилення тимчасових доходів від середнього доходу. Дедалі більшого значення набувають споживання послуг, пов'язаних з підвищенням власної освіти, рівня професійної підготовки, здоров'я тощо, які можна розглядати як інвестиції на відтворення людського потенціалу, що діятимуть протягом довгострокового періоду.

Загальний низький рівень життя, що формується переважно з доходів у вигляді заробітної плати, пенсій та соціальних виплат різного характеру, визначається рівнем розвитку національної економіки, спроможністю до збільшення соціальних виплат у структурі видатків ВВП. Сучасна економіка України характеризується подальшим інституціональним розвитком, зростанням ролі людського фактора в суспільних трансформаціях, прагненням формування повноцінного промислово розвинутого, ринково орієнтованого господарства. Таким чином, наша криза – це не звичайна циклічна, а стадіальна криза, пов'язана з переходом суспільства від індустріальної до постіндустріальної стадії суспільно-політичного розвитку, її принципова особливість полягає у тому, що вона одночасно є переходом від адміністративно-командної до ринкової економіки [5, С.43].

Формування державної економічної політики супроводжується пошуком моделі ефективного господарського механізму, який знаходиться у стані постійної трансформації під впливом політичної кон'юнктури. Різкі коливання між різними моделями економічних систем можуть сприяти появі складних і неочікуваних соціальних криз, що й відбулось в Україні внаслідок повної лібералізації економічних відносин.

На відтворення людського потенціалу в структурі господарського механізму найефективніше здійснюють вплив державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, політика оподаткування, грошова політика та свобода у наданні всіх видів фінансових послуг, державне інвестування інноваційного розвитку.

Заходи соціальної політики сьогодні в Україні спрямовані на подолання поточних проблем і не мають на меті довгостроковий розвиток людини, що характерно для країн з перехідною економікою. Одним з найперспективніших чинників соціального впливу на суспільне відтворення, є розвиток та удосконалення соціальної інфраструктури.

Реалізація здібностей людини в Україні сьогодні ускладнена проблемами економічної трансформації та низьким рівнем життя. Тенденції відтворення населення характеризуються недостатнім рівнем споживання продуктів харчування багатодітними та малозабезпеченими сім'ями, що набуває ознак соціальної кризи. Недостатнім є й рівень забезпечення населення житлом, що здійснює негативний вплив на відтворення людського потенціалу.

Трансформаційні процеси сьогодення України спрямовані на подальше посилення „людиноцентризму” в процесах соціально-економічного розвитку та формування державної політики, сприяння розробки нових теоретичних концепцій, які б підтверджували визначальну роль соціального розвитку та формування адекватного суспільного середовища.

Людський потенціал є джерелом та передумовою формування робочої сили, трудових ресурсів, трудового потенціалу, людського фактору, людського капіталу та чинником людського розвитку, як економічних категорій, що

еволюційно відбивають зміну місця і ролі людини в економічних процесах. Нагромаджений людський потенціал, в якості носія праці є джерелом економічного зростання в короткостроковому періоді, а в якості акумулятора знань і домінуючого чинника науково-технічного прогресу – у довгостроковому.

Людський потенціал в процесі еволюції спроможний до виконання поточних наявних економічних функцій та одночасного формування і розвитку нових функцій, із відповідним еволюційним та інституціональним розвитком нових форм господарювання.

Нагромадження людського потенціалу та якісне зростання робочої сили відбувається в процесі розширення потреб людини. Матеріальна потреба трактується Демокритом (біля 460-370 рр. до н. е.) як постійно діюча корінна причина змін, що відбуваються у розвитку суспільства. Однак безпосереднім приводом виникнення цих змін він вважає усвідомлення тієї користі, яку повинні вносити до їх життя нововведення [2, С.13-14]. Нагромадження та якісне зростання потреб людини виражаються як у споживанні нематеріальних товарів та переорієнтації його на сферу послуг, так і у зростанні потреби самореалізації людини в процесі виконання нею розумової і творчої діяльності.

З іншого боку, ми знаходимось на стадії зародження постіндустріального господарства. Німецько-американський філософ і соціолог Герберт Маркузе (1898-1979 рр.) наводив таку характеристику індустріальної стадії людської цивілізації: „Під впливом технології культура, політика та економіка зливаються у всеосяжну систему, котра поглинає або відкидає всі альтернативи. Продуктивність і зростаючий потенціал цієї системи стабілізують суспільство і утримують технічний прогрес у межах свого панування [3, С.93]”. Відтак, розгляд категорії „робоча сила” стає обмеженим, неповним; вже не можна відокремлювати спроможність людини до праці від усіх інших її здібностей.

Постіндустріальне суспільство – нова фаза розвитку цивілізації за формулою співвідношення „людина – людина” [4, С.11]. Тоді як патріархальне

суспільство характеризується відносинами „людина – природа”, а індустріальне – стосунками „людина – знаряддя та засоби виробництва”. Притаманні цьому суспільству гуманізація розвитку, гармонія з природою, розвиток людської особистості, велич людини, „економіка розуму” – основа не тільки технологічно-трудова, а й соціокультурних процесів [4, С.11]. Проекція умов постіндустріального розвитку економіки на стан людського потенціалу України в умовах аморфної ринкової структури, слід розглядати як модель ефективної системи розподілу та використання усіх наявних ресурсів, примноження національного багатства та вирішення проблем стратегічного розвитку.

Індустріальне суспільство у своєму розпорядженні має засоби перетворення метафізичного у фізичне, внутрішнього у зовнішнє, авантюри розуму в авантюри технології [3, С.115]. Інформаційна економіка спроможна до усього цього на якісно іншому рівні, використовуючи в якості визначальної продуктивної сили не досягнутий рівень технології, а здібності людини – її інтелект, творчий талант, підприємницький хист та суспільні потенції.

Регіональні чинники відтворення людського потенціалу мають відмінності в силу своєї географічної та історичної природи для будь-яких територій, що не завжди належать до однієї області чи економічного району. Окреме значення в структурі відтворення здоров'я людського потенціалу відіграє екологічний розвиток та стан довкілля, який на сучасному етапі безпосередньо залежить від обсягів матеріального виробництва.

Удосконалення сучасних виробничих відносин вимагає гуманістичного ставлення до людини та унеможливлення кількісних та якісних втрат людського потенціалу в процесі праці. Регулювання оплати праці та системи розподілу національного доходу сприяють повноцінному задоволенню особистих потреб населення, зайнятого у процесі матеріального виробництва.

В структурі відтворення та розвитку людського потенціалу дедалі більшу роль відіграє інформація та прогрес знань, що вимагає посилення політики інвестування у зазначеному напрямі на рівні держави, підприємства та особистості.

Мотивація праці визначає зміну її характеру і навпаки. Реструктуризація зайнятості вимагає посилення уваги до економічної категорії „творча діяльність” із визначенням її негативних рис. Мотиваційні аспекти відтворення людського потенціалу визначаються ступенем розвитку потреб існування людини. Вивільнення робочого часу внаслідок автоматизації виробництва призводить до виникнення нових потреб людини, зокрема в сферах культурного та розумового розвитку, що за законами ринку призводить до поширення застосування людського потенціалу та його розширеного суспільного відтворення.

Література:

1. Дзюбик С. Основи економічної теорії / С. Дзюбик, О. Ривак. – К. : Основи, 1994. – 336 с.
2. Єришев А. О. Історія політичних і правових вчень : навч.-метод. посіб. / Єришев А. О. – К. : МАУП, 1998. – 116 с. – Бібліогр. : С. 112-113. – Рос.
3. Маркузе Г. Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства / Герберт Маркузе // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. : Віталій Лях. – К. : Либідь, 1996. – С. 87-134.
4. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду : Український контекст / Михайло Павловський. – К. : Техніка, 1999. – 336 с.
5. Чухно А. А. Твори : у 3 т. / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України / А. А. Чухно. – К., 2006. – Т. 2 : Інформаційна постіндустріальна економіка : теорія і практика. – 512 с. – Бібліогр. : С. 502-510.